

Nelly Daszkiewicz

Politechnika Gdańska

EUROPEJSKI SEKTOR MSP WOBEK WYZWAŃ GLOBALIZACJI

1. Wstęp

Ostatnie kilkanaście lat to okres ogromnych zmian w gospodarce, spowodowanych w ogromnej mierze przez postępującą globalizację oraz pojawienie się i upowszechnienie nowych technologii. Zachodzące procesy dramatycznie zmieniły warunki funkcjonowania przedsiębiorstw, zwłaszcza małych i średnich (MSP). Nowe warunki stworzyły MSP szanse rozwojowe, ale jednocześnie zagroziły przetrwaniu wielu z nich. Globalna gospodarka wymaga poprawy konkurencyjności europejskich MSP, co implikuje zmiany w polityce ekonomicznej większości krajów.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyzwań, jakie globalizacja stawia europejskim MSP, oraz analiza czynników, które prowadzą do poprawy ich konkurencyjności.

2. Globalizacja

Termin globalizacja rozpowszechnił się w latach 90. XX wieku. Według A. Giddensa [*Global Capitalism...* 2000] globalizacja to proces tworzenia jednolitego rynku światowego, bez żadnych narodowych czy regionalnych barier i ograniczeń. Z kolei Komisja Europejska definiuje globalizację jako „proces, w którym rynki i produkcja stają się coraz bardziej współzależne w związku z dynamiką wymiany towarów i usług, przepływem kapitału i technologii” [*Annual Economic...* 1997].

Pojęcie globalizacji było wykorzystywane do wyjaśniania bardzo różnych zmian i procesów zachodzących na świecie, a literatura poświęcona tej problematyce jest bardzo bogata. Mimo iż globalizacja ekonomiczna nie wyczerpuje istoty tego zjawiska, to niewątpliwie największy postęp tego procesu dokonał się w sferze gospodarczej, a jego główną konsekwencją jest tworzenie się ogólnoświatowej (globalnej) gospodarki.

Globalizację często też łączy się z tworzeniem się gospodarki opartej na wiedzy. W takiej gospodarce wzrasta znaczenie usług, poziom inwestowania w czynniki niematerialne oraz zatrudnienie w sektorach „wiedzionych” [Gierszewska, Wawrzyniak 2001]. Mimo iż globalizacja jest terminem wielokierunkowym, nieostрым i raczej nie doczeka się kompleksowej i jednoznacznej definicji, to niewątpliwie współczesna gospodarka światowa jest kształtowana przez globalizację [Gierszewska, Wawrzyniak 2001; Daszkiewicz 2004].

Przyspieszenie globalizacji w ostatnich kilku latach było możliwe dzięki upowszechnieniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT – *information and communication technologies*). Technologie te dramatycznie zmieniły i nadal zmieniają cały świat biznesu [Dominiak, Daszkiewicz 2005]. Istotnym akceleratorem globalizacji było obniżenie kosztów transportu i komunikacji, co spowodowało, iż sprzedaż może mieć zasięg globalny [Naisbitt 1995].

Globalizacja przynosi wiele korzyści i zagrożeń. Skutki globalizacji można rozpatrywać na różnych płaszczyznach – na poziomie makro, obejmującym zmiany makrostruktur ekonomicznych czy otoczenie makroekonomiczne, na poziomie mezo – tu należy brać pod uwagę zmiany wewnątrzsektorowe i konkurencję na rynkach cząstkowych, i na poziomie mikro – firmę, jej strategię, poziom i strukturę kosztów, technologię, kompetencje właścicieli-menedżerów itp. [Daszkiewicz 2004].

Wpływ globalizacji na sektor MSP jest jednocześnie pozytywny i negatywny. Pozytywny, gdyż eliminacja barier między gospodarkami sprzyja ekspansji firm tego sektora na nowe zagraniczne rynki, co jeszcze kilkanaście lat temu było domeną prawie wyłącznie dużych przedsiębiorstw i korporacji transnarodowych (KTN). Negatywny wpływ globalizacji wiąże się przede wszystkim z rosnącą konkurencją ze strony firm zagranicznych, które, korzystając z eliminacji barier między gospodarkami, zyskują dostęp do rynków krajowych. Wielkim zagrożeniem dla wielu MSP jest zanikanie nisz rynkowych tradycyjnie przez nie zajmowanych.

Oczywiście siła wpływu globalizacji na MSP jest zróżnicowana i zależy przede wszystkim od branży, w której działa firma – mniejsza w sektorach tradycyjnych, największa w branżach związanych z nowymi technologiami, w których MSP najszybciej przystosowują się do nowych warunków.

Globalizacja jest w znacznej mierze procesem spontanicznym. Oprócz jej ewidentnych przyczyn, jak wzrost gospodarczy czy bardzo szybki postęp techniczny, dokonuje się w rezultacie postępujących procesów integracji ekonomicznej i internacjonalizacji działalności gospodarczej. Integracja ekonomiczna może prowadzić do globalizacji, lecz także globalizacja może powodować bądź przyspieszać procesy integracji. Udział w regionalnym ugrupowaniu integracyjnym może się bowiem przyczyniać do ograniczenia ryzyka powodowanego przez występowanie czynników niepewności w gospodarce światowej.

3. MSP na jednolitym rynku europejskim

Jednolity rynek europejski (JRE) i utworzenie unii gospodarczo-walutowej (UGW) radykalnie zmieniły warunki funkcjonowania firm sektora MSP, zmieniły też sposób zarządzania przedsiębiorstwem i postrzeganie otoczenia. Nawet do niedawna oczywista granica między rynkiem krajowym i zagranicznym staje się coraz bardziej nieostra. Pojawiają się dwa pytania: 1. Czy JRE to rynek krajowy czy międzynarodowy? 2. Czy o ekspansji na rynki zagraniczne można mówić dopiero wówczas, gdy firma opuszcza JRE [*Małe i średnie przedsiębiorstwa...* 2005]?

JRE był, a wśród nowych członków Unii Europejskiej (UE) z gospodarkami transformowanymi nadal pozostaje silnym mechanizmem selekcyjnym w sektorze MSP. Najbardziej skorzystają na eliminacji barier ekonomicznych przedsiębiorstwa silne, dobrze zarządzane, działające w sektorze *high-tech* czy sektorach wysoce zinternacjonalizowanych, które nie były chronione barierami ochronnymi, natomiast musiały sprostać konkurencji.

JRE stwarza też nowe możliwości współpracy firm europejskich – swobodny przepływ technologii, *know-how*, wzorców zarządzania, siły roboczej i kapitału stanowią istotny czynnik rozwoju dla wielu MSP.

Wprowadzenie euro także wpłynęło raczej pozytywnie na europejski sektor MSP. Pomimo wielu obaw związanych z unią walutową, niezaprzeczalne korzyści to eliminacja ryzyka kursowego i redukcja kosztów transakcyjnych. Dla wielu MSP oznacza to łatwiejszą i bezpieczniejszą działalność międzynarodową [Dominiak, Daszkiewicz 2005].

Jednak MSP z krajów, które przystąpiły do JRE w roku 2004, są w znacznie trudniejszej sytuacji niż te z krajów od lat należących do ugrupowania integracyjnego. Na ogół są gorzej przygotowane (niższa jakość produktów, starsze technologie, niższe standardy zarządzania) [Daszkiewicz 2004].

Mimo zagrożeń, jakie niesie eliminacja barier ekonomicznych na JRE, funkcjonowanie w obrębie ugrupowania integracyjnego sprzyja poprawie konkurencyjności MSP. Polityka przedsiębiorczości jest bowiem jedną z trzech typów polityki wspierającej JRE (pozostałe to polityka przemysłowa i polityka naukowo-badawcza i rozwoju technologicznego), a wzmacnianie rozwoju i konkurencyjności przedsiębiorstw w warunkach gospodarki opartej na wiedzy należy do jej priorytetów. W roku 2000 w Bolonii odbyła się konferencja poświęcona konkurencyjności MSP w gospodarce globalnej, z której wnioski wskazywały, że największe zmiany w polityce wobec MSP w ciągu ostatnich 15 lat to przejście od polityki chroniącej firmy nieosiągające ekonomii skali do polityki wspierającej powstawanie nowych firm i rentowność MSP zaangażowanych w komercjalizację wiedzy [*Enhancing...* 2001].

Także w 2000 r. Rada Europejska przyjęła Europejską Kartę Małych Przedsiębiorstw (European Charter for Small Enterprises) określającą działania wspólnotowe i narodowe niezbędne do stymulowania przedsiębiorczości i tworzenia możliwie najlepszego otoczenia dla MSP.

Z kolei *Green Paper Entrepreneurship in Europe* [2003] twierdzi, że „wyzwanie stojące przed UE to identyfikacja kluczowych czynników dla budowania klimatu, w którym przedsiębiorcze inicjatywy i działalność ekonomiczna powinny podnieść poziom przedsiębiorczości w krajach UE, stosując najbardziej efektywne metody wspierania nowych przedsiębiorstw i wzorców już istniejących”.

4. Kierunki zmian europejskiego sektora MSP

Wyzwania globalizacji wobec europejskich MSP będą prowadziły do zmian na ogół dla nich korzystnych, prowadzących bowiem do poprawy konkurencyjności (rys. 1). Są to:

- 1) przyspieszona internacjonalizacja,
- 2) tworzenie sieci i klastrów,
- 3) rozwój innowacyjności.

Internacjonalizacja. W ciągu ostatnich kilkunastu lat gospodarka światowa znajdowała się pod wpływem szybkich procesów internacjonalizacji przedsiębiorstw. W światowej literaturze przedmiotu internacjonalizację najczęściej definiuje się jako stopień zaangażowania gospodarki narodowej (sektora, firmy) w działalność międzynarodową [Johanson, Vahlne 1977] lub jako „proces rosnącego zaangażowania w międzynarodowe działanie” [Welch, Luostarinen 1988].

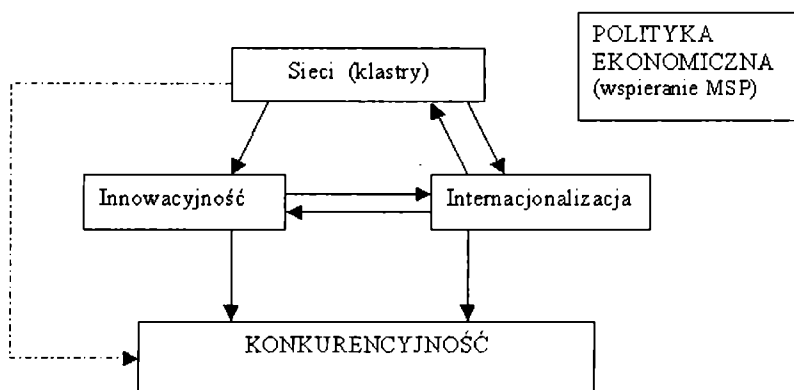
Tak więc w zasadzie każda działalność międzynarodowa firmy oznacza jej internacjonalizację, w warunkach JRE bowiem wiele przedsiębiorstw często nie ma innego wyboru niż bronić się przed rosnącą konkurencją z zagranicy lub poszukiwać nowych rynków. Globalizacja i integracja wymuszają zmiany wewnątrz MSP, a zwłaszcza modyfikują ich strategie. Im bardziej rynek zagraniczny różni się od krajowego, tym więcej zmian musi dokonać firma – oferta produktowa musi być dostosowana do konsumenta docelowego.

Strategia internacjonalizacji firmy może obejmować działania produkcyjne i/lub dystrybucyjne na zagranicznych rynkach. Istnieje wiele instrumentów (metod, sposobów) wejścia na obce rynki. Firma ma dwa główne sposoby wchodzenia na rynki zagraniczne:

- a) poprzez eksport (pośredni lub bezpośredni) towarów wytwarzanych w kraju macierzystym,
- b) poprzez integrację zasobów, wiedzy, umiejętności i technologii z zagranicą (np. *joint venture*, franszyza, licencje) [Spigarelli 2005].

Pomimo iż badania ENSR Survey [2003] ukazują, że import (30% MSP) i eksport (18% MSP) to najczęstsze formy internacjonalizacji, inne badania sugerują, że kooperacja, aliansy i sieci z udziałem MSP będą się intensyfikować w przyszłości. Ponadto zinternacjonalizowane MSP częściej niż pozostałe angażują się w kooperację. Jeśli wziąć pod uwagę formalną kooperację, to okaże się, że kooperuje 42% zinternacjonalizowanych MSP posiadających jednostki zależne i tylko 24% niezin-

ternacjonalizowanych; biorąc pod uwagę nieformalną kooperację, podejmuje ją 50% eksportujących MSP i 53% MSP mających za granicą jednostki zależne.

Rys. 1. Czynniki poprawiające konkurencyjność MSP

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto dostęp do wiedzy i technologii jest najczęstszym motywem internacjonalizacji. Internacjonalizacja, a zwłaszcza kooperacja, zwiększają konkurencyjność. Aby poprawić swoją konkurencyjność, MSP dążą do wykorzystania międzynarodowych zasobów, próbując zdobyć dostęp do:

- 1) międzynarodowych kompetencji i zasobów (technologii, *know-how* itp.),
- 2) międzynarodowych relacji biznesowych obejmujących elementy edukacyjne w ramach wspólnych programów badań i rozwoju/innowacji oraz poprzez dzielenie wiedzy,
- 3) kapitału z rynków zagranicznych.

Należy też podkreślić, iż najczęściej podjęcie nowej działalności przez firmę prowadzi do jej wzrostu. Dlatego można stwierdzić, że internacjonalizacja jest procesem, który prowadzi do rozwoju i poprawia pozycję konkurencyjną firmy. Dzieje się tak, ponieważ:

a) wypracowanie nowych strategii zwykle wymaga wyższych kompetencji od właściciela/menedżera;

b) internacjonalizacja jest procesem innowacyjnym [Schumpeter 1960; Reid 1997]. Z drugiej strony to właśnie innowacje są często impulsem do podjęcia działań na rynkach międzynarodowych; to nowy produkt, technologia czy metoda organizacji mogą stanowić podstawę pozycji konkurencyjnej firmy na rynkach międzynarodowych;

c) internacjonalizacja jest procesem uczenia się – wiedza jest kluczowym elementem w pozyskiwaniu przewagi konkurencyjnej.

Sieci (klastry). Współpraca między MSP pomaga im w przełamywaniu barier wynikających z „małości”, może poprawić produktywność, innowacyjność i konkurencyjność. Ogólnie sieci i klastry pozwalają MSP łączyć korzyści małej skali i korzyści dużej skali [Enhancing... 2001]. Są one ściśle związane z innowacjami, konkurencyjnością i tworzeniem miejsc pracy.

Historia sieci jest długa. Sieci i klastry powstają w różny sposób. Niektóre z nich tworzą się spontanicznie (od dołu do góry), inne tworzone są „z góry na dół” lub inicjowane przez różne instytucje (lokalne, regionalne, narodowe, ponadnarodowe). Sieci MSP mogą tworzyć się wokół dużych, lokalnych przedsiębiorstw (np. Fiata i Olivetti we włoskim Piemoncie czy Peugeotota we Francji) lub jako efekt świadomie stosowanej strategii rozpadu tych przedsiębiorstw (przedsiębiorstwo przenosi do innego regionu wszystkie rodzaje działalności związane z produkcją skomplikowanego dobra finalnego).

Nowe trendy (globalizacja, technologie) w gospodarce światowej tworzą nowe typy sieci i klastrów: sieci tworzone przez inkubację, gdzie rolę inkubatora pełnią najczęściej parki technologiczne i naukowe, laboratoria badawcze, przedsiębiorstwa i władze lokalne stymulują innowacje; ponadto sieci i klastry technologicznych MSP zwykle działają i konkurują na rynkach międzynarodowych. Niektóre klastry w poszukiwaniu redukcji kosztów lub starając się być bliżej odbiorców, przenoszą część swojej działalności za granicę. Pojawia się nowy problem – eksport komponentów lub sprzętu/wyposażenia może stworzyć nową grupę konkurentów na nowych rynkach [Enhancing... 2001].

Innowacyjność. Wzrost użytkowania rozwiniętej technologii komunikacyjno-informatycznej (ICT) i przez MSP stwarza im szanse na przekraczanie przestrzennych ograniczeń rynków i działań. ICT redukują koszty tworzenia powiązań kooperacyjnych i poszukiwania partnerów handlowych i klientów poza rynkiem lokalnym, regionalnym czy narodowym. ICT umożliwiają małym przedsiębiorstwom promowanie siebie lub swoich produktów taniej i znacznie bardziej efektywnie niż przy wykorzystaniu tradycyjnych instrumentów i kanałów [Small and Medium... 2002, s. 64-66]. Użytkowanie ICT w małych firmach w znacznym stopniu zależy od kompetencji właściciela/menedżera i pracowników firmy [Dominiak, Daszkiewicz 2005].

Jeśli chodzi o wielkość sektora technologicznych MSP w Europie, to nie jest ona dobrze rozwinięta [SMEs in... 2003]. Tylko 4% całkowitego zatrudnienia w prywatnych przedsiębiorstwach w sektorze pozarolniczym należy do technologicznych MSP. Znacząca mniejszość spośród 750 000 europejskich MSP aktywnych w gałęziach *high-tech* to firmy szybko rosnące. Ponadto słabe są również powiązania europejskich MSP z uniwersytetami i innymi jednostkami akademickimi. Tylko 10% innowacyjnych MSP ma powiązania z jednostkami badawczymi.

Z kolei, analizując innowacyjność MSP w UE, można zaobserwować jej wzrost, choć nadal to duże przedsiębiorstwa są najbardziej innowacyjne. W latach

1995-1997 prawie 81% dużych przedsiębiorstw przemysłowych i prawie 73% usługowych wprowadziło innowacje. W przypadku przedsiębiorstw średnich liczby te wynosiły odpowiednio 59 i 49%, a małych – 44 i 37% [Poznańska 2005].

5. Podsumowanie

Globalizacja, mimo iż jest procesem w znacznej mierze spontanicznym, dramatycznie zmienia warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. Najbardziej odczuwają to firmy sektora MSP – zagrożone są małe, lokalne, do niedawna bezpieczne nisze rynkowe.

Internacjonalizacja, innowacyjność oraz tworzenie sieci i klastrów prowadzą do poprawy konkurencyjności MSP. Jest to niezbędne, jeśli europejskie MSP chcą skutecznie konkurować na rynkach międzynarodowych i sprostać wyzwaniom globalnej gospodarki.

Procesy te wymagają wsparcia, a nawet inicjatywy ze strony władz różnego szczebla (od lokalnego do ponadnarodowego). Heterogeniczność europejskich MSP wymaga dostosowania programów wsparcia do warunków lokalnych lub regionalnych.

Literatura

- Annual Economic Report for 1997*, „European Economy” 1997 nr 63.
- Benchmarking Industry-Science Relationships*, OECD, Paris 2002.
- Daszkiewicz N., *Internacjonalizacja małych i średnich przedsiębiorstw we współczesnej gospodarce*, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2004.
- Dominiak P., Daszkiewicz N., *Europejski sektor małych i średnich przedsiębiorstw wobec wyzwań gospodarki światowej*, [w:] *Małe i średnie przedsiębiorstwa w obliczu internacjonalizacji i integracji gospodarek europejskich. Przykłady Francji, Włoch, Czech i Polski*, red. P. Dominiak, J. Wasilczuk, N. Daszkiewicz, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2005.
- Enhancing SME Competitiveness*, The OECD Bologna Ministerial Conference, OECD, Paris 2001.
- ENSR Survey, Internationalization of European SMEs*, EC, 2003 i 2004.
- European Charter of Small Enterprises*, EC, Brussels, June 2000.
- Global capitalism*, red. W. Hutton, A. Giddens, New Press, New York 2000.
- Gierszewska G., Wawrzyniak B., *Globalizacja. Wyzwania dla zarządzania strategicznego*, Poltex, Warszawa 2001.
- Globalisation*, OECD, Paris 1997.
- Green Paper – Entrepreneurship in Europe*, EC, Brussels 2003.
- High-tech SMEs in Europe*, Observatory of European SMEs, EC, 2002 nr 6.
- ICT and Electronic Commerce for SMEs*, Internal Working Paper, OECD, Paris 2002.
- Johanson J., Vahlne J.R., *The Internationalization Process of the Firm – A Model of Knowledge Development and Increasing Commitments*, „Journal of International Business Studies” 1977 nr 8.
- Małe i średnie przedsiębiorstwa w obliczu internacjonalizacji i integracji gospodarek europejskich. Przykłady Francji, Włoch, Czech i Polski*, red. P. Dominiak, J. Wasilczuk, N. Daszkiewicz, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2005.
- Naisbitt J., *Global Paradox*, Routledge, London 1995.

- Observatory of European SMEs 2003 nr 7, SMEs in Europe 2003, EC, Brussels 2004.
- Poznańska K., *Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*, [w:] *Małe i średnie przedsiębiorstwa w obliczu internacjonalizacji i integracji gospodarek europejskich. Przykłady Francji, Włoch, Czech i Polski*, red. P. Dominiak, J. Wasilczuk, N. Daszkiewicz, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2005.
- Reid S., *The Decision-maker and Export Entry and Expansion*, „Journal of International Business Studies” 1997 nr 29.
- Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the Implementation of the European Charter for Small Enterprises*, Commission of the European Communities, Brussels, 11.02.2004.
- Schumpeter J., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960.
- Small and Medium Enterprise Outlook*, OECD 2002.
- SMEs in Europe. Competitiveness, innovation and the knowledge driven society. Data 1996-2001*, EC, Eurostat, Theme 4, Industry, trade and services, Luxembourg 2002.
- SMEs in Europe 2003*. EC, „Observatory of European SMEs” 2004 nr 7.
- Spigarelli F., *Internacjonalizacja MSP we Włoszech – przypadek okręgu Marche*, [w:] *Małe i średnie przedsiębiorstwa w obliczu internacjonalizacji i integracji gospodarek europejskich. Przykłady Francji, Włoch, Czech i Polski*, red. P. Dominiak, J. Wasilczuk, N. Daszkiewicz, Scientific Publishing Group, Gdańsk 2005.
- Welch J., Luostarinen R., *Internationalization: Evolution of a Concept*, „Journal of General Management” 1988 vol. 14 nr 2.

EUROPEAN SMEs FACING GLOBALIZATION

Summary

The last decade has been the period of tremendous changes in the world economy, caused to great extent, by globalization and diffusion of Information and Communication Technologies (ICT). These processes have dramatically changed conditions of functioning of SMEs. They have created both new opportunities for expansion towards new market and threats resulting from the increase of competition. Global economy requires the improvement of competitiveness of European SMEs that, in turn, implies changes in economic policy.

The purpose of this article is to point at the requirements of globalization towards European SMEs and analyses of the factors that increase their competitiveness.